

# Samuel L. Odom, Elizabeth P. Pungello, Nicole Gardner-Neblett (ur.): Infants, Toddlers and Families in Poverty: Research Implications for Early Child Care

---

**Polić, Petra**

*Source / Izvornik:* **Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja**, 2018, 56, 303 - 307

**Journal article, Published version**

**Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

<https://doi.org/10.5673/sip.56.3.6>

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:370407>

*Rights / Prava:* [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

*Download date / Datum preuzimanja:* **2024-07-11**



*Repository / Repozitorij:*

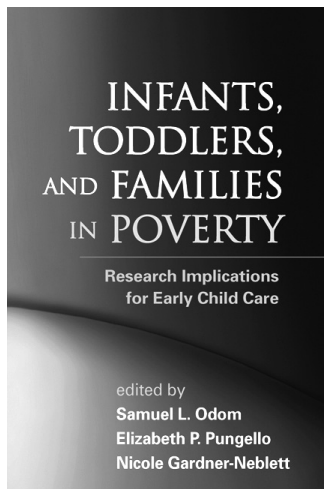
[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)



**Samuel L. Odom, Elizabeth P. Pungello, Nicole Gardner-Neblett (ur.)**

## **Infants, Toddlers and Families in Poverty: Research Implications for Early Child Care**

**The Guilford Press, New York i London, 2012., 382 str.**



*Kako siromaštvo utječe na zdravlje dojenčadi i male djece te na njihov kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj? Što djecu iz siromašnih obitelji čini posebno ranjivima i otežava njihov razvoj? Koje su smjernice za razvoj i provedbu preventivnih programa za djecu iz siromašnih obitelji? – neka su od ključnih pitanja u zborniku *Dojenčad, mala djeca i obitelji u siromaštvu: implikacije istraživanja za skrb o djeci u ranom razdoblju*. Urednici su zbornika znanstvenici s instituta *Frank Porter Graham Child Development Institute* na Sveučilištu u Sjevernoj Karolini u Chapel Hillu. Institut je osnovan 1966. godine kao multidisciplinarni istraživački centar, a usmjeren je istraživanju načina na koji različite, često nepovoljne okolnosti odrastanja utječu na razvoj djece te na istraživanje mogućnosti za povećanje kvalitete njihova života*

kroz skrb, odgoj i obrazovanje. To se odnosi na djecu koja po rasnom, jezičnom i kulturnom identitetu pripadaju manjinama, djecu koja žive u socijalno depriviranim sredinama te djecu s teškoćama u razvoju. Autori radova u zborniku istraživači su iz područja razvojne i primijenjene psihologije, javnog zdravstva, socijalnog rada, odgoja i obrazovanja djece s teškoćama u razvoju te ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Zbornik je, prema riječima urednika, nastao kao odgovor na potrebu da se razrade i ponude implikacije za učinkovitiju brigu društva za njegove najmlađe članove pogođene siromaštvom.

Zbornik je sadržajno podijeljen na Uvod, šest tematskih cjelina i Zaključak. Svaka od tematskih cjelina kroz nekoliko poglavlja problematizira utjecaj siromaštva na pojedinu domenu razvoja djeteta, kao i implikacije tih spoznaja na preventivni rad. Zajedno s Uvodom i Zaključkom, zbornik je sastavljen od ukupno petnaest poglavlja.

Lawrence Aber u uvodnom dijelu iznosi podatke o rasprostranjenosti siromaštva u SAD-u među obiteljima koje imaju djecu mlađu od tri godine. Od ukupnog broja djece mlađe od tri godine 24 posto ih živi u siromašnim obiteljima (s ukupnim godišnjim primanjima četveročlane obitelji ispod linije siromaštva, a to je 22.050 američkih

dolara). Obitelji koje žive ispod granice siromaštva nisu jedine koje ne mogu osigurati zadovoljenje osnovnih potreba. Naime 22 posto djece mlađe od tri godine živi u obiteljima niskih primanja (ukupni godišnji prihodi manji od 44.000 američkih dolara). Iz toga slijedi da čak 46 posto dojenčadi i male djece u SAD-u živi u obiteljima koje ne mogu osigurati zadovoljenje osnovnih potreba (hrana, mjesto za stanovanje, odjeća i druge nužne stvari). Osim podataka o raširenosti siromaštva, u uvodnom se dijelu navode tri modela kojima se nastoji objasniti povezanost siromaštva sa zdravljem i razvojem djece. *Family investment model* (Becker, 1976.) dovodi u vezu niska primanja obitelji sa smanjenim ulaganjem vremena i financijskih sredstava u djetetov razvoj, što naročito utječe na kognitivni razvoj i razvoj govora. Drugi model, *family stress model* (Conger i Conger, 2008.; Conger, Rueter i Conger, 2000.) materijalnu neimaštinu povezuje sa stresom roditelja, koji se naročito odražava na socioemocionalni razvoj djeteta (Gershoff, Aber, Raver i Lennon, 2007.; Yeung, Linver i Brooks-Gunn, 2002.). Konačno, *risk and resilience model* (Garmezy i Rutter, 1983.; Rutter, 1987.; Masten i Powell, 2003.; Cicchetti i Blender, 2006.) ističe kako prisutnost većeg broja rizika u siromašnim obiteljima dodatno utječe na pojavu nepovoljnih ishoda, primjerice u slučaju kad je siromašna obitelj suočena s psihičkom bolešću roditelja. Osim rizika, i koncept *otpornosti* omogućuje bolje razumijevanje povezanosti siromaštva i razvoja djece jer njihov razvoj povezuje s načinom na koji se djeca nose s nepovoljnim okolnostima, a polazi od uvida da se djeca suočena sa sličnim poteškoćama različito s njima suočavaju. Navedenim se modelima nastoji objasniti *kako* siromaštvo utječe na razvoj djeteta, no za razumijevanje ideje zbornika ključno je zapitati se *zašto* je to znanje važno. Odgovor je u mogućnosti da se rezultati istraživanja koriste za poboljšanje preventivnih programa namijenjenih djeci i roditeljima. Utemeljenje preventivnih programa u rezultatima znanstvenih istraživanja obilježje je, kako je Aber naziva, četvrte generacije inicijativa za rad s djecom. Osim oslanjanja na znanstvene spoznaje, te preventivne programe karakterizira zahtjev za djelotvornosti i isplativosti programa. „Vjerujem da je u znanosti poznato više negoli smo u stanju primijeniti“ (str. 13) autorov je stav koji najbolje oslikava temeljnu ideju zbornika.

U prvoj se tematskoj cjelini pod naslovom „Kognitivni razvoj“ razmatraju implikacije novijih istraživanja o prirodi pažnje kod dojenčadi. John Colombo i suradnici navode rezultate koji potvrđuju pozitivnu povezanost između duljine usmjeravanja pažnje na predmet u dojenačkom razdoblju s razvojem govora i intelektualnih sposobnosti u predškolskoj dobi. Veće strukturiranje i vođenje pažnje kod dojenčadi i manje strukturiranje u kasnijem razdoblju primjer je preporuke za odgojnu praksu. Osim povezanosti pažnje i kognitivnog razvoja, u ovoj se tematskoj cjelini razmatraju mehanizmi i metode podupiranja učenja i pamćenja dojenčadi pozivanjem na neuralnu osnovu procesa. Autorica Patricia J. Bauer ukazuje na veću ranjivost učenja i pamćenja kod djece koja žive u siromaštvu u odnosu na djecu koja nisu pogođena nepovoljnim okolnostima. Ranjivost proizlazi iz dviju okolnosti, a to su uskraćivanje adekvatnih poticaja za razvoj mozga i prisutnost štetnih okolnosti za njegov razvoj u prenatalnom razdoblju. Nepovoljne okolnosti pružaju opravdanje za intenzivniji rad s tom skupinom djece i ukazuju na važnost responzivnog pristupa djeci.

Druga se tematska cjelina, „Razvoj govora“, bavi implikacijama za rad s malom djecom na temelju spoznaja o razvoju govora. Kathy Hirsh-Pasek i Roberta Michnick

Golinkoff ističu zanimljiv podatak da je količina riječi koju dojenčad čuje povezana s brzinom kojom djeca u dobi od 18 i 25 mjeseci uče jezik (Fernald, Perfors i Marchman, 2006.). Također, količina riječi koju dojenčad čuje povezana je s bogatstvom vokabulara u dobi od 25 mjeseci te jezičnim i kognitivnim sposobnostima u osmoj godini života (Marchman i Fernald, 2008.). U kontekstu važnosti govorenja dojenčadi i maloj djeci zanimljivi su podaci o broju riječi koju djeca iz siromašnih obitelji čuju. Istraživanje iz 1995. godine pokazalo je da djeca iz siromašnih obitelji u jednom satu čuju 616 riječi, dok djeca iz radničkih obitelji čuju 1.251 riječ (Hart i Risley, 1995.). Iz toga se može zaključiti da je manji broj riječi povezan s nepovoljnim uvjetima života, a novija istraživanja potvrđuju te nalaze (Hoff, 2006.a; Cristofaro i Tamis-LeMonda, 2012.). Temeljem spoznaja o načinu učenja govora i uvjetima koji ga osnažuju, autorice navode implikacije za rad s predškolskom djecom koje predstavljaju kroz šest principa.

U trećoj se tematskoj cjelini, „Socioemocionalni razvoj“, kroz tri poglavlja razmatraju pitanja samoregulacije, temperamenta i privrženosti. U prvom poglavlju Clancy Blair i suradnici navode istraživanja o razvoju samoregulacije emocija i kontrole ponašanja u najranijem razdoblju te razmatraju njihove implikacije za osmišljavanje i evaluaciju programa. Jedna je od implikacija da se razvoj pažnje i samoregulacije kod dojenčadi i male djece postave kao ciljevi programa za rad s djecom, ali i za intervencije namijenjene roditeljima. U drugom poglavlju John E. Bates razmatra povezanost temperamenta djeteta s odgojem, odnosno opisuje kako roditelji i odgajatelji mogu odgojne postupke prilagoditi djetetovom temperamentu kako bi se što adekvatnije podržao njegov razvoj. U trećem poglavlju Lisa J. Berlin raspravlja o važnosti privrženosti u odnosu roditelja i djeteta te ističe da će djeca iz siromašnih obitelji vjerojatnije razviti obrazac nesigurne privrženosti u odnosu na djecu koja ne odrastaju u siromaštvu. To se pripisuje činjenici da su siromašne obitelji, naročito majke, izložene povećanom stresu, što negativno utječe na njihovu osjetljivost i responzivnost. Preporuke predložene na temelju rezultata istraživanja odnose se na ustroj i rad centara za skrb o djeci u ranom razdoblju, način odabira odgajatelja i njihovo dodatno osposobljavanje te suradnju s roditeljima.

Pitanjima utjecaja siromaštva na prehranu i zdravlje djece posvećena je četvrta tematska cjelina. Robert C. Whitaker i Rachel A. Gooze upozoravaju na podatak da je 10,4 posto djece u dobi između dvije i pet godina u SAD-u pretilo. U razdoblju od 6. do 23. mjeseca života pretilo je 10,1 posto djece, a u najvećem su riziku od pojave pretilosti siromašna djeca. Implikacije za rad s djecom autori donose kroz sedam načela. Poticanje djetetove samoregulacije kod hranjenja nameće se kao ključno načelo, a jedan od načina njegova poticanja tzv. je responzivno hranjenje. Ono podrazumijeva prepoznavanje djetetove potrebe za hranom i primjereno reagiranje na nju. Tu se podrazumijeva i da se djeca hrane isključivo zato da bi zadovoljila potrebu za hranom, a ne i neke druge potrebe, primjerice za utjehom. Preporuka za rad s roditeljima isticati je kako se hrana nikada ne smije koristiti kao nagrada i privilegija koju se djetetu pruža kod primjerenog ponašanja i oduzima kod neprihvatljivog ponašanja. Temu o zdravlju nastavlja Barry S. Zuckerman kroz poglavlje o utjecaju ranog djetinjstva na zdravlje tijekom života. Autor ukazuje na rezultate istraživanja koji potvrđuju da mnoge bolesti u odrasloj dobi imaju korijene u djetinjstvu (Halfon i Hochstein, 2002.), iz čega se izvode implikacije za javno zdravstvo.

U petoj se tematskoj cjelini, „Implikacije za obitelji“, pobliže razmatraju potrebe djece koja su, uz siromaštvo, izložena dodatnim rizicima, što ih čini posebno ranjivima. Neki od dodatnih rizika pripadnost su rasnoj ili etničkoj manjini, nisko obrazovanje majki, psihičke bolesti roditelja, ovisnosti, zlostavljanje djece te izloženost nasilju u obitelji i zajednici. Brenda Jones Harden i suradnice razmatraju implikacije za programe namijenjene djeci izloženoj dodatnim rizicima. Razlog posebnog razmatranja potreba te djece pronalaze u činjenici da su programi namijenjeni djeci koja žive u siromašnim uvjetima nedjelotvorni u slučaju djece koja su, pored siromaštva, suočena s dodatnim rizicima. Neke od implikacija za rad s tom skupinom djece osiguranje su visokokvalitetne skrbi s ciljem zadovoljenja specifičnih potreba djece i obitelji, nužnost uključivanja roditelja u program i prilagodba programa specifičnim vrijednostima pojedinih kultura.

Posljednja tematska cjelina, „Odgoj i obrazovanje te skrb o djeci predškolske dobi“, donosi detaljnije smjernice za rad s djecom iz siromašnih obitelji. U prvom poglavlju John M. Love i suradnici objedinjuju rezultate evaluacije ishoda programa *Early Head Start* namijenjenog predškolskoj djeci i roditeljima iz siromašnih obitelji. Cilj je programa poticanje kognitivnog, socioemocionalnog razvoja te razvoja govora, a rezultati su pokazali bolje usmjeravanje pažnje u dobi od tri godine, smanjenje agresivnosti djece i aktivniji odnos roditelja prema odgojno-obrazovnim potrebama djece. U drugom poglavlju Judith J. Carta i suradnici upozoravaju na problem neprepoznavanja djece koja trebaju pojačanu brigu i za koje postojeći programi vrlo vjerojatno neće biti djelotvorni. Iz tog razloga autori razmatraju hijerarhijski model intervencije kao pristup kojim se u radu na postojećim programima može prepoznati djecu koja trebaju pojačanu brigu te im pružiti dodatnu podršku.

Na temelju prikazanih spoznaja o povezanosti između uvjeta života, ranog razvoja i kvalitete života, u Zaključku urednici zbornika predlažu model rane intervencije. Cilj je predloženog modela na djelotvorniji način zadovoljiti potrebe djece koja žive u uvjetima siromaštva. Utemeljen u ekološkoj teoriji, model opisuje zadaće obitelji, ustanove ranog odgoja i pedijatrijske skrbi kao mikrosustava, njihovu povezanost kroz mezosustav i utjecaj na razvoj djece. Predloženi je model koristan kao okvir za promišljanje smjernica koje zbornik nudi, naročito zato što ističe važnost suradnje različitih subjekata, ustanova i službi u promicanju razvoja djece koja se od rođenja suočavaju s nepovoljnim okolnostima.

Vrijednost ovog zbornika proizlazi iz razmatranja implikacija za preventivne programe na temelju rezultata istraživanja razvoja djece. Prikazi istraživanja i razmatranja koja knjiga donosi u skladu su s glavnim usmjerenjem zbornika, a to je ispitati koje su implikacije rezultata istraživanja za područje odgoja i obrazovanja te skrbi o najmlađoj djeci. Fokusiranost na implikacije i način na koji se implementacija znanstvenih spoznaja predlaže otvaraju nekoliko pitanja. Prvo se odnosi na *parcijalnost* znanstvenih spoznaja čija se primjena predlaže. Riječ je o primjeni rezultata znanstvenih istraživanja na područje odgoja i obrazovanja, a da se pritom ne uzimaju u obzir znanstvene spoznaje iz područja pedagogije. Taj problem otvara drugo pitanje, a to je pitanje kako se fenomeni odgoja i obrazovanja u zborniku obrađuju. Područje je odgoja i obrazovanja shvaćeno isključivo kao područje *primjene* spoznaja

iz medicine, razvojne psihologije, socijalnog rada te preventijske znanosti. Takav se pristup, primjerice, može uočiti u razmatranju povezanosti temperamenta i odgojnih postupaka te povezanosti razvoja samoregulacije i odgoja u trećoj tematskoj cjelini. Budući da se implikacije odnose na područje odgoja i obrazovanja, bilo bi vrijedno uključiti i spoznaje iz područja pedagogije, koja odgoj i obrazovanje ne promatra (isključivo) kao područje primjene spoznaja, već kao fenomene koje kao takve istražuje.

Treći je problem u tome što struktura svakog pojedinog odlomka navodi na zaključak da se u radu na zborniku krenulo od pretpostavke jednostavnosti primjene znanstvenih spoznaja u pedagoškoj praksi. Najprije se navode rezultati najnovijih znanstvenih istraživanja o povezanosti uvjeta odrastanja i razvoja djeteta, a potom se rezultati u istom ili djelomično izmijenjenom obliku navode kao implikacije za praksu. Primjerice, razvoj samoregulacije emocija i ponašanja kod djece predlaže se kao cilj intervencija namijenjenih djeci i roditeljima. Kod takvog se načina izvođenja implikacija propušta uočiti složenost fenomena odgoja, kao i područja pedagoškog obrazovanja roditelja. Pojedinačni se rezultati bilo koje znanosti ne mogu jednostavno prenijeti kao implikacija u područje odgoja i obrazovanja bez da se pritom zahvati kompleksnost tih fenomena koja proizlazi iz njihove strukture, pozicija i odnosa subjekata koji u njemu sudjeluju. Jednostavna je primjena zapravo moguća, ali je upitno koliko djelotvorna uopće može biti. Problem neuvažavanja složenosti odgojnog fenomena još je izraženiji ako se uzme u obzir da se u zborniku snažno promiče ideja znanstvenog utemeljenja programa kako bi bili djelotvorni i isplativi. Pitanje je može li se djelotvornost i isplativost osigurati izdvajanjem pojedinih rezultata znanstvenih istraživanja i njihovom implementacijom neovisno o razumijevanju složenosti fenomena i okolnosti u kojoj se implementacija događa.

Unatoč neuvažavanju složenosti fenomena i okolnosti u kojima bi se izdvojeni rezultati trebali primijeniti, prikazane spoznaje iz različitih područja razvoja mogu biti korisne kao pomoć u usmjeravanju, planiranju i evaluaciji programa. To vrijedi za kreatore preventivnih programa, kao i za kreatore obiteljskih politika. Rezultati koje zbornik sažima i preporuke koje donosi mogu biti korisne psiholozima, pedagozima i odgajateljima koji svakodnevno rade s djecom predškolske dobi kako bi bolje razumjeli one aspekte djetetova razvoja koji su naročito pogođeni odrastanjem u nepovoljnim uvjetima. Osim za programe namijenjene siromašnoj djeci, navedene implikacije naročito su značajne za usmjeravanje rada s njihovim roditeljima. Uz isticanje mogućnosti i potencijala preventivnog rada, posebnost je zbornika u tome što svojim pristupom neizravno upućuje čitatelja na stalno propitivanje vrijednosti i opravdanja posvećenog i kvalitetnog rada s najmlađim i najranjivijim članovima društva, a time predstavlja vrijedan izvor za znanstvenike, istraživače, studente i praktičare u promišljanju pristupa djeci.

**Petra Polić**, znanstvena novakinja  
*Filozofski fakultet u Rijeci*  
*Odsjek za pedagogiju*